

ОГЛЯДИ ДЖЕРЕЛ І ДОКУМЕНТАЛЬНІ НАРИСИ

DOI

УДК 929.53(477)«17»

Іван Монолатій

доктор політичних наук,
кандидат історичних наук,
професор,

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8963-774X>

«МЕТРИКА МІСТА КОЛОМИЇ» XVIII СТОЛІТТЯ – НАЙДАВНІША ЗІ ЗБЕРЕЖЕНИХ МЕТРИЧНИХ КНИГ УКРАЇНСЬКИХ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВ КОЛОМИЇ

Анотація. Метою роботи є з'ясування потенціалу метричної книги як джерела історичної демографії на підставі аналізу пам'ятки церковного діловодства XVIII ст. «Метрики міста Коломиї», створеної в парафії св. Архистратига Михаїла в Коломиї, – із фондів Музею історії міста Коломиї. **Методологія дослідження** спирається на теоретико-методологічні досягнення історичної демографії щодо вивчення природного руху населення на Галичині наприкінці існування Речі Посполитої – 30–70-ті роки XVIII ст.; використані методи досліджень природного руху населення, зокрема структури населення згідно зі статтю, віком і цивільним станом; агрегативний метод; метод зворотної реконструкції актів цивільного стану. **Наукова новизна** полягає у введенні «Метрики міста Коломиї» в науковий обіг, зовнішньому та внутрішньому аналізі метричної книги, зокрема демографічних аспектів актових записів про хрещення, вінчання та похорони, здійснених у церкві св. Архистратига Михаїла. **Перспективи подальших досліджень.** «Метрика міста Коломиї» є найдавнішою зі збережених нині метричних книг українських (греко-католицьких) церков Коломиї, а тому слід опублікувати всі метричні записи пам'ятки 1730–1776 рр., які є підставою студій над статево-віковою і соціальною структурою населення, антропоніміки (способів іменування, імен, прізвищ), народжуваності, шлюбності та смертності парафіян церкви св. Архистратига Михаїла, а також створити на підставі записів спеціальні показники.

© І. Монолатій, 2024

Висновки. На основі записів метричної книги церкви св. Архангела Михаїла можна простежити демографічну ситуацію в парафії впродовж 30–80-х років XVIII ст. Зміст записів свідчить про природний рух населення – сукупність народжень і смертей, які змінювали чисельність населення ранньомодерної Коломиї т. зв. природним чином. Оскільки ця метрична книга сьогодні дійшла до нас в її первісному вигляді, то годі переоцінити евристичний потенціал цього історичного джерела у т. зв. «достатистичну добу». Використання демографічних аспектів метричних записів дозволить суттєво скоригувати соціально-історичний та історико-демографічний виміри українського населення Коломиї, а в подальшому повноцінно дослідити історію парафіяльної спільноти храму св. Архангела Михаїла.

Ключові слова: «Метрика міста Коломиї»; метричні записи; фонди музею; Коломия; церква св. Архистратига Михаїла; міська історія; історична демографія.

Про пам'ятку церковного діловодства, якій присвячено цю статтю, можна було б сказати словами першого професійного римського історика Тита Лівія: «Ці речі давнина так обгорнула мороком, що їх ледь вдається розгледіти крізь далечінь, а писемні свідчення за тих часів – єдина надійна охорона пам'ятки про минуле – були рідкістю»¹.

І не лише тому, що сьогодні метричні (метрикальні) книги залишаються важливими історичними джерелами, яким лише в останні десятиріччя почали приділяти належну увагу, але й тому, що в бібліотечних і музейних збірках України станом на 1998 р. виявлено лише 26 метричних книг, що охоплювали період до 1700 р. За підрахунками українського історика І. Скочилися, станом на 1733 р. у 270–280 парафіях із 690 Галицького та Львівського офіціалатів метричні книги велися кваліфіковано і належно зберігалися, в 220–230 парафіях метричні книги мали численні хронологічні пропуски, а в 200 парафіях цих книг взагалі не було². Вчений резюмував: «На сьогодні в архівних, бібліотечних і музейних рукописних фондах збереглося дуже обмаль тогочасних метрик: із тих 70% парафій Галичини, в котрих священники провадили метричні книги, в державні сховища потрапило, за нашими підрахунками, не більше як 50 примірників»³. Між тим, як зауважує І. Єзерська, «метричні книги – важливе джерело церковного і світського характеру, яке дає цінну інформацію для досліджень у галузі джере-

¹ *Тит Лівій*. Від заснування міста. Книги VI–X. Вид. друге / пер. із лат. мови Н. Яковенко. Київ : Laugus, 2023. С. 5 (IV, 1:1).

² *Скочилися І.* Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII століття // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 33. Львів, 1998. С. 225, 235.

³ *Скочилися І.* Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII – XVIII ст.) // *Генеалогічні студії*. Львів, 2009. Вип. 7 (нової серії 1). С. 46.

лознавства, біографістики, права, краєзнавства, антропоніміки, соціальної, етнічної та конфесійної історій, спеціальних історичних дисциплін, головно історичної демографії, генеалогії та статистики»⁴.

Відтак дослідження пам'яток церковного діловодства можна простежити на прикладі найдавнішої з метричних книг українських (руських) церков Коломиї, що дійшли до нас – метрики церкви святого Архистратига Михаїла XVIII ст., яка зберігається у фондах Музею історії міста Коломиї. Це важливо ще й з огляду на порівняльні студії щодо природного руху міського населення у співставленні з іншими історичними джерелами цього періоду, адже, як зауважує польський історик і мистецтвознавець дерев'яної архітектури Р. Бриковський (Ryszard Brykowski), «з часу напередодні поділів Речі Посполитої точна кількість мешканців Коломиї невідома»⁵.

Храм, в якому створювалася і зберігалася пам'ятка, фігурує в церковних документах кінця XVII – початку XVIII ст. – у переліку тогочасних коломийських українських церков. Зокрема, 1670 р. із-поміж рукоположених для коломийського намісництва зазначені Кузьма (церква св. Архангела Михаїла), Микола (церква Благовіщення Пресвятої Богородиці), Теодор (церква Преображення Господнього) та Іван (церква св. Миколая)⁶. Станом на 1686 р. у «Книзі реєстру катедратика Львівської православної єпархії» зафіксовано сплату щорічного податку храмом св. Василя Великого Коломийського намісництва⁷.

У першій половині 1708 р. до Коломийського намісництва належали дві церкви – св. Архангела Михаїла та Богоявлення Господнього⁸. Коломийські українські церкви фігурують у матеріалах генеральних візитацій Львівського владцтва Київської митрополії: 1745 р. – Благовіщення Пресвятої Богородиці («монастир коломийський»), святого Михаїла Архангела та Богоявлення Господнього (останні два храми – «під валами»); 1753 р. – святого Михаїла Архангела; 1754 р. – Благовіщення

⁴ *Єзерська І.* Найдавніша зі збережених метрична книга церкви святого Юра у Львові останньої третини XVIII століття // *Записки НТШ.* Т. CCLVI. Праці Історично-філософської секції. Львів, 2008. С. 702.

⁵ *Brykowski R.* Kołomyja. Jej dzieje, zabytki. Warszawa : Stowarzyszenie Wspólnota Polska, 1998. S. 41.

⁶ НМЛ, відділ рукописної та стародрукованої книги (Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, відділ рукописної та стародрукованої книги). Ркл-89. Арк. 15.

⁷ НМЛ, відділ рукописної та стародрукованої книги. Ркл-157. Арк. 25зв.; *Скочиляс І.* Книга реєстру катедратика Львівської православної єпархії 1680–1686 років // *Записки НТШ.* Т. CCLVI. Праці Історично-філософської секції. Львів, 2008. С. 619.

⁸ НМЛ, відділ рукописної та стародрукованої книги. Ркл-144. Арк. 35зв.; *Скочиляс І.* Недатований реєстр духовенства, церков і монастирів Львівської єпархії за владцтва Йосифа Шумлянського // *Записки НТШ.* Т. CCXL. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Львів, 2000. С. 577.

Пресвятої Богородиці («передміська») і Богоявлення Господнього⁹. Тому очевидно, що досліджувана пам'ятка не була єдиною і найдавнішою з тих метричних книг, які велися у згаданих церквах. Однак лише метрика церкви св. Архангела Михаїла сьогодні дійшла до нас у її первісному вигляді, тому годі переоцінити інформативний потенціал цього історичного джерела.

Використання демографічних аспектів метричних записів дозволить суттєво скоригувати соціально-історичний та історико-демографічний виміри українського населення Коломиї, а у подальшому повноцінно дослідити історію парафіяльної спільноти храму св. Архангела Михаїла. Адже з огляду на чисельність парафіян він не був великим (генеральні візитації 1741 і 1753 рр. вказують відповідно 20 і 30 осіб¹⁰ (найімовірніше, до уваги бралися лише чоловіки); а список парафіян за 1763 р. не можна вважати достовірним з огляду на фіксацію в ньому не лише родин парафіян, але й інших осіб (зокрема їхніх працівників, які могли не належати до парафії; почасти й римо-католиків, що збільшує загальну кількість вірян до кількох сотень¹¹)), враховуючи і той факт, що в місті функціонували й інші греко-католицькі та римо-католицькі святині.

Історія пам'ятки. Вперше про метрику церкви св. Архангела Михаїла повідомив польський краєзнавець і педагог, професор історії в Коломийській гімназії Леопольд Вайгель, (Leopold Wajgl, 1842–1906). У його «Нарисі про місто Коломию» (1877) у прикінцевому розділі про сучасну йому Коломию дослідник зазначив: «Дерев'яна церква св. Михаїла, що на руському цвинтарі міститься, не має жодних пам'яток, з котрих вдалося б з'ясувати її минуле, є лишень метрика народжених церкви св. Михаїла від 1730 р.»¹². До 1993 р. пам'ятка була фактично невідомою дослідникам, а тому лише після знахідки працівниками Музею історії міста Коломиї під час ремонтних робіт на горищі собору св. Архангела Михаїла огрому матеріалів із церковної історії міста та регіону XVIII – середини XX ст., було здійснено її первісний огляд, каталогізацію і розпочато музеєфікацію¹³.

⁹ *Скочиляс І.* Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть. Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія. Т. 2 : Протоколи генеральних візитацій. Львів : Видавництво УКУ, 2004. С. LXXXIII, LXXXVII; С. 185, 210.

¹⁰ НМЛ, відділ рукописної та стародрукованої книги. Ркл-16. Арк. 207зв.; Ркл-18. Арк. 576зв.

¹¹ Там само. Ркл-1867. Арк. 1–3.

¹² *Rys miasta Kołomyi przez Leopolda Wajgla, prof. gimn. Kołomyja : Drukiem H. Zadembkiego i spółki, 1877. S. 46.*

¹³ *Монолатій І.* Архів греко-католицького уряду парохіяльного // До істини : додаток до бюлетеня музею історії міста Коломиї «Літопис коломиїський» [Коломия]. 1993. Число 2 (19 грудня). С. 3.

У 2016 р. автор цієї статті опублікував в укладеній ним хрестоматії з історії Коломиї фрагмент перекладу пам'ятки, зокрема перших 160 записів книги охрещених за 1730–1760 рр.¹⁴ Цьому передували кілька публікацій, які ґрунтувалися на досліджених на той час матеріалах метричної книги¹⁵. Відтак у запропонованій статті здійснено короткий зовнішній та внутрішній аналіз досліджуваної метричної книги, зокрема й демографічні аспекти записів.

Опис пам'ятки. Метрична книга має обов'язковий для такого виду пам'яток церковного діловодства формат *in folio*, оправлена в тверду обкладинку, подібно до інших відомих пам'яток цього періоду¹⁶. Формат книги (19,5x30,5 см) не зовсім відповідає тогочасній практиці (до середини XVIII ст. – у межах 9–10 – 29–32 см), однак траплялися випадки, коли формат мав розміри цілого аркуша (21x34 см), притаманного добі Просвітництва¹⁷. Натомість поле тексту досліджуваної пам'ятки становить 27,5x17,5 см., кількість рядків на сторінці – у межах 29–32. Напис на обкладинці книги: «Liber Nator[um] copulator[um] et mortuor[um] Ecclesiae S. Michaelis Kolomiae ab A. D. 1730–1777» («Книга народжених, вінчаних і померлих церкви св(ятого) Михаїла Коломиї років Божих 1730–1777»)¹⁸.

Записи в книзі зроблені на жорсткому папері світло-коричневого кольору. Філігрань відсутня. Записи виконані різними почерками чорним чорнилом. Наприкінці метрики міститься сторінка із написом німецькою мовою (курент-шрифтом) від 13 січня 1831 р., із прикріпленим сплетеним шнурком із жовтих і чорних ниток без відтиску печатки, яка мала б бути відтиснутою на червоному сургучі (аналогічно, як у метриці церкви св. Юра у Львові, однак там шнурок сплетений із жовтих і синіх ниток, а відтиск печатки зберігся¹⁹). Напис

¹⁴ Витяг з «Метрики міста Коломиї, в парохії церкви святого архистратига Христового Михаїла списаної» [5 квітня 1730 – 27 грудня 1760 рр.] / пер. зі староукраїнської І. Монолатія // Хрестоматія з історії Коломиї / упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2016. С. 40–55.

¹⁵ Монолатій І. Забуті та невідомі метрики Коломиї 30–60-х рр. XVIII ст. // Збірник праць регіонального науково-дослідного центру національних меншин при музею історії міста Коломиї. Щорічник. Т. 1. Коломия : Музей історії міста Коломиї, 2001. С. 3–23; *Його ж.* Люди старої Коломиї (на матеріалах коломийських метричних книг 30–60-х років XVIII століття) // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гаврилівца. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2003. С. 72–79; *Його ж.* Прізвища коломийців-українців XVIII ст. // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. Т. II. Філядельфія–Коломия : Видання комітету коломиян, 2008. С. 31–34.

¹⁶ *Єзерська І.* Зазнач. твір. С. 686.

¹⁷ *Kuklo C.* Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej. Warszawa : Wydawnictwo DiG; Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, 2009. S. 99.

¹⁸ МПК (Музей історії міста Коломиї), фонди. Інв. № Р-1420.

¹⁹ *Єзерська І.* Зазнач. твір. С. 687.

є підтвердженням перевірки книги коломийським окружним правлінням австрійської доби, зокрема вказівкою щодо структури метрики, датування її покрайніх записів у межах трьох книг (народжених, вінчаних і померлих), кількості прошнурованих сторінок²⁰. Також у книзі збереглася первісна пагінація, позначена арабськими цифрами у верхньому правому куті сторінки. У цій статті покликатимемося саме на них.

Метрична книга церкви св. Архангела Михаїла поділяється на три частини: «Метрика міста Коломиї» (метрика хрещень) (76 сторінок; записи від 5 квітня 1730 р. до 26 січня 1776 р.); «Метрика вінчань» (17 сторінок; записи від 18 січня 1744 р. до 5 лютого 1776 р.); «Метрика похоронів» (16 сторінок; записи від 5 травня 1744 р. до 17 лютого 1776 р.). Окрім цього у пам'ятці, наприкінці книги померлих, містяться дві нумеровані сторінки із записами про смерть латинською мовою (записи від квітня 1780 р. до травня 1782 р.), що відповідало тогочасній практиці 1780-х років ведення метричних книг²¹. Відтак 17 метричних записів за 1780–1782 рр. не братимуться до уваги при здійсненні підрахунків у цій статті та укладанні таблиць.

Спосіб запису інформації про здійснення чинів хрещення, вінчання і похорону (окрім двох нумерованих сторінок 1780–1782 рр.) має наративний характер. Усіх записів у метриці церкви св. Архангела Михаїла налічується 510, відповідно, хрещених – 339, вінчаних – 72, померлих – 99. Чини здійснювали місцеві греко-католицькі священники – о. Павло Філіпович (довголітній парох), його зять о. Григорій Мариневич і син пароха – о. Микола Філіпович, парох коломийської церкви Богоявлення (останній фігурує на двох нумерованих латиномовних сторінках метрики померлих). У метриці є кілька записів, які інформують про особливості функціонування церкви св. Архангела Михаїла: ремонтні роботи (23 січня 1767 р.); потребу заснування школи при парафії (1 березня 1773 р.); дарування одягу для священників (імовірно, 1768 р.)²².

Мова записів – староукраїнська (пізній український скоропис), в окремих записах – польська, латинська, німецький курент-шриффт. Стилїстика почерків, якими виконаний рукопис, загалом властива українському канцелярському письму, в якому можна виділити його функціональні підвиди – парадний, діловий.

Характер записів пам'ятки. Згідно з рішеннями Замойського синоду Унійної церкви 1720 р., який сформулював основні вимоги до оформлення метрик, кожен парох був зобов'язаний провадити в себе в канцелярії окремо метричні книги хрещених, вінчаних і померлих,

²⁰ МІК, фонди. Інв. № Р-1420 [Недатована сторінка] (книга похоронів).

²¹ *Єзерська І.* Зазнач. твір. С. 688.

²² МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 8 (книга вінчаних); С. 66, 69 (книга хрещень).

однак ця вимога практично ніде не виконувалася²³. Тож «Метрика міста Коломиї» XVIII ст. – приклад цієї тенденції, адже записи про хрещення, вінчання і похорони велися в одній книзі. Зміст цих записів свідчить про природний рух населення – сукупність народжень і смертей, які змінювали чисельність населення ранньомодерної Коломиї т. зв. природним чином. Натомість шлюби на цей процес безпосередньо не впливали, однак саме одруження перебували в центрі демографічних подій, притаманних традиційному типу відтворення населення²⁴. Ці події відповідали влучному зауваженню французького історика, представника школи «Анналів» Ф. Броделя (Fernand Braudel), що «між рухом народжень та смертей відбувається нескінченна гра»²⁵.

На основі записів метричної книги церкви св. Архангела Михаїла можна простежити демографічну ситуацію в парафії впродовж 30–80-х років XVIII ст.

Книга хрещень.

Загальні відомості про кількість новонароджених чоловічої та жіночої статей за 1730–1776 рр. у парафії церкви св. Архистратига Михаїла подає Табл. 1.

Таблиця 1

ОХРЕЩЕНІ

Рік	Чол.	Жін.	Разом
1730	4	3	7
1731	2	4	6
1732	2	4	6
1733	1	0	1 (+1) <i>Втрачений запис 6 лютого 1733 р.</i>
1734	Немає записів		
1735	3	1	4
1736	Немає записів		
1737	4	0	4
1738	3	1	4

²³ Сkochиляс І. Запровадження метричних книг у Київській митрополії... С. 41.

²⁴ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. Пирятинська протопопія другої половини XVIII ст. (соціально-історичний та історико-демографічний виміри). Львів : УКУ, 2023. С. 230.

²⁵ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Т. I. Структури повсякденності : можливе і неможливе / пер. із фр. мови Г. Філіпчук. Київ : Основи, 1995. С. 49.

Продовження табл. 1

1739	3	0	3
1740	3	4	7
1741	5	2	7
1742	1	3	4
1743	5	1	6
1744	3	2	5
1745	3	1	4
1746	4	1	5
1747	1	2	3
1748	1	2	3
1749	5	0	5
1750	2	2	4
1751	5	0	5
1752	5	3	8
1753	4	1	5
1754	3	3	6
1755	9	4	13
1756	7	1	8
1757	6	3	9
1758	8	2	10
1759	5	0	5
1760	9	2	11
1761	8	3	11
1762	1	1	2 (+1) <i>Не вказано імені дитини, охрещеної 17 квітня 1762 р.</i>
1763	9	8	17
1764	1	9	10
1765	10	5	15
1766	7	6	13
1767	12	5	17
1768	7	3	10
1769	6	3	9

Продовження табл. 1

1770	2	4	6
1771	1	2	3
1772	5	5	10 (+2) <i>Не вказано імен охрещених 8 та 9 листопада 1772 р.</i>
1773	10	12	22
1774	6	6	12
1775	5	3	8 (+2) <i>Не вказано імен охрещених 14 квітня та 18 серпня 1775 р.</i>
1776	1	1	2
Всього	207 (61, 8%)	128 (38, 2%)	335 (+6) (100%)

У пам'ятці зафіксовано 339 записів про охрещених за період 1730–1776 рр., що відповідають інформації про 341 особу. Зазначимо, що в записах досліджуваної доби фіксувалася тільки дата хрещення, тому рівень народжуваності, як зауважує Ю. Волошин, у зазначений період встановлюють переважно за допомогою цієї інформації, що не фіксує дату народження немовлят²⁶.

Певні неточності у записах, зокрема відсутність записів про імена (і, відповідно, стать) шести осіб (у т. ч. однієї особи – про яку втрачено запис у 1733 р.²⁷), призвели до того, що фактично в метричних записах про народження вказано 335 осіб, у т. ч. 207 хлопців (61,8%) і 128 (38,2%) дівчат. Несумлінність у веденні записів стала причиною того, що в 1765 р. трапилося повторення запису: одну й ту ж особу помилково записали двічі (записи 6 травня і 25 серпня 1765 р.)²⁸. У метриці народжених відсутні записи за 1734 і 1736 рр. Три записи свідчать про народження двійнят різної статі (записи 10 червня 1754 р., 16 квітня 1755 р., 10 січня 1757 р.)²⁹. Оскільки демографія оперує підрахунками, що на кожні 100 пологів припадала одна двійня³⁰, можна стверджувати, що у зафіксованих 339 пологах ця закономірність у нашому випадку є доведена. Один запис стосується хрещення позашлюбної дитини (запис 15 вересня 1774 р.)³¹. Як уже зазначалося, записи про

²⁶ Волошин Ю. Зазнач. твір. С. 263–264.

²⁷ МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 4 (книга хрещень).

²⁸ Там само. С. 50, 51 (книга хрещень).

²⁹ Там само. С. 27, 29, 33 (книга хрещень).

³⁰ Волошин Ю. Зазнач. твір. С. 270.

³¹ МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 73 (книга хрещень).

охрещених починаються 1730 р. і закінчуються 1776 р. Однак запис на обкладинці пам'ятки (1730–1777 рр.), який вносить неточність у датування метричної книги, стосується окремого запису коломийського греко-католицького декана, який 12 січня 1777 р. здійснив перевірку правильності записів³².

Метричні записи уможливають вивчення порядку найменування новонароджених. Згідно з проведеними підрахунками, для хрещення хлопців використали 31 ім'я, дівчат – 15 імен. Усі вони були християнськими. Найпопулярнішими чоловічими іменами були *Іван, Василь, Михайло*; жіночими – *Марія, Анна, Анастасія*. Щодо співвідношення наданих чоловічих і жіночих імен, то вибір був 31 проти 15, що частково підтверджує тогочасну тенденцію (у церкві св. Юра у Львові – 39 проти 26)³³.

За кількістю найменувань *чоловічі імена* розподілися так: Іван (35), Василь (28), Михайло (22), Григорій (16), Теодор (16), Андрій (9), Стефан (8), Павло (7), Семен (7), Яків (7), Микола (6), Тимотей (6), Олексій (5), Георгій (4), Онуфрій (4), Петро (4), Ілля (3), Матей (3), Максим (2), Костянтин (2), Дмитро (2), Юрій (2), Авксентій (1), Антоній (1), Данило (1), Ігнатій (1), Лук'ян (1), Лука (1), Пантелеймон (1), Прокопій (1), Тома (1) (всього 31 ім'я). *Жіночі імена* розподілися таким чином: Марія (26), Анна (24), Анастасія (16), Параскевія (14), Агафія (10), Катерина (9), Маріанна (7), Олена (7), Євдокія (4), Ірина (3), Ксенія (2), Пелагія (2), Софія (2), Теодосія (2), Тетяна (1) (всього 15 імен)³⁴.

Зауважмо, що перелік чоловічих імен підтверджує тезу польського фахівця з історичної демографії Речі Посполитої Ц. Кукльо (Cezary Kuklo), що, по-перше, незважаючи на соціальне, професійне чи територіальне середовище, цей список завжди був більшим, аніж, скажімо, імен жіночих; і, по-друге, кількість найменувань новонароджених мала безпосереднє відношення до соціального і фахового походження, а також місця проживання батьків дитини³⁵. У нашому випадку ця теза стосується як батьків новонароджених, так і хрещених батьків, які зазвичай проживали в Коломиї, однак траплялися й мешканці інших населених пунктів сучасної Івано-Франківщини, почасти Львівщини³⁶.

Метрика хрещень 1730–1776 рр. має важливий потенціал статевовікової структури, адже використовуючи його, можна з'ясувати коефіцієнт маскулінізації чи фемінізації. В нашому випадку, за загальною

³² МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 75 (книга хрещень).

³³ *Єзерська І.* Зазнач. твір. С. 689.

³⁴ МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 1–76 (книга хрещень).

³⁵ *Kuklo С.* Op. cit. S. 326–327.

³⁶ МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 1–76 (книга хрещень).

кількісної переваги чоловіків (207 хлопців проти 128 дівчат), йдеться про однозначний рівень маскулізації. Однак, якщо використати показники різних років, що зафіксовані в пам'ятці, зокрема ті роки, коли дівчат народжувалося більше ніж хлопців, матимемо ще й рівень фемінізації. Для прикладу візьмімо дані 1773 р., коли в метриці зафіксували хрещення 22 осіб (10 хлопців і 12 дівчат) – на загал найбільшу кількість за 44 роки фактичних записів, яка трапилася в один рік (див. Табл. 1). Методика Ц. Кукльо, за якою можна визначити коефіцієнт фемінізації/маскулізації, зокрема й для вікової групи 0–4 років, передбачає два рішення³⁷: щодо коефіцієнту фемінізації – ділення кількості жінок у цій групі на кількість чоловіків у ній та множення на 100 (у нашому випадку = 120); щодо коефіцієнту маскулізації – аналогічне ділення кількості чоловіків на кількість жінок і множення на 100 (= 83,3):

$$K_{фем. (0-4)} = \frac{Ж}{Ч} \times 100 \quad K_{мас. (0-4)} = \frac{Ч}{Ж} \times 100$$

$$K_{фем. (0-4)} = \frac{12}{10} \times 100 \quad K_{фем. (0-4)} = 120$$

$$K_{мас. (0-4)} = \frac{10}{12} \times 100 \quad K_{мас. (0-4)} = 83,3$$

Вважається, що при народженні статеве співвідношення пересічно має становити 105, якщо ж воно перевищує 110 або нижче 100, тоді допускають недореєстрацію народжень осіб хоча б однієї статі³⁸. Як бачимо, в 1773 р. у церкві св. Архангела Михаїла була недореєстрація народжень. Іншу тенденцію, якщо використаємо також методику Ц. Кукльо, на підставі записів про хрещення у церкві св. Юра у Львові 1773 р. (15 хлопців і 3 дівчат)³⁹ спостерігатимемо таку особливість: коефіцієнт фемінізації дорівнює 20, а коефіцієнт маскулізації – 500. Отож, у випадку коломийського храму і львівського, незважаючи на кількість записів про хрещення в обраний рік, виразною є тенденція недореєстрації новонароджених. Це можна пояснити, зокрема, й несистематичністю метричних записів.

Наше історико-демографічне дослідження немислиме без студій над кількістю демографічних подій – хрещень, шлюбів і похоронів, адже їхнє вивчення уможливило з'ясування механізму функціонування тогочасного суспільства, зокрема його локального виміру.

³⁷ Kuklo C. Op. cit. S. 132–133.

³⁸ Волошин Ю. Знач. твір. С. 152.

³⁹ Єзерська І. Знач. твір. С. 688, табл. 1.

Про сезонність народжень/хрещень свідчить Табл. 1.1:

Таблиця 1.1

**СЕЗОННІСТЬ НАРОДЖЕНЬ/ХРЕЩЕНЬ
У ПАРАФІЇ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА В 1730–1776 рр.⁴⁰**

Роки	Разом	Місяць											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1730–1776	338 ⁴¹ *	44	44	38	31	25	24	21	30	23	24	17	17

Найбільше записів про народження/хрещення маємо в січні та лютому, найменше – в грудні та листопаді. Стабільними за кількістю хрещень можна вважати травень, червень, липень, вересень і жовтень. Однак такі показники вимагають кореляції, адже, для прикладу, низька народжуваність у грудні може пояснюватися високою «січневою» народжуваністю лише тому, що частина охрещених у січні немовлят могла з'явитися на світ ще наприкінці грудня. Сьогодні така тенденція є відомою дослідникам⁴².

Така сезонність хрещень лише у загальних показниках є аналогічною до парафій Гетьманщини XVIII ст.: відповідно там найбільше народжень/хрещень зафіксували в січні та листопаді, найменше – в серпні⁴³. А от у Бережанах-місті в 1688–1800 рр. із-поміж греко-католиків найбільше немовлят народилося в жовтні та березні, а найменше – у червні та грудні. Інша справа в показниках для греко-католицької сільської парафії Бережан (скоріш за все, йшлося про передміські села): в 1721–1800 рр. місяцями, в яких народилося найбільше немовлят (подібно до досліджуваної нами коломийської парафії св. Архистратига Михаїла), були лютий і січень⁴⁴. Зазначмо, що не варто забувати й про помилки

⁴⁰ Відсутні записи за 1734, 1736 рр.

⁴¹ Цей підрахунок має такі особливості: 1) не бралися до уваги недатовані записи (відсутність дня і місяця) – записи про хрещення Везерканюка Семена, 1735 р. н. (I, 5) і Сницарук Параскевії, 1772 р. н. (I, 63); 2) не брався до уваги повторний (помилковий) запис про хрещення 25 серпня 1765 р. Матковської Параскевії (I, 51), оскільки ту ж особу охрестили 6 травня 1765 р. (I, 50) – підрахунок за місяцями встановлено за першим, «травневим», записом; 3) врахований факт народження Мариневича Георгія 22 квітня 1763 р., а не його хрещення 9 листопада того ж року (I, 45); відповідно підрахунок за місяцями стосується «квітневої» дати.

*У дужках римськими цифрами вказана метрична книга (I – охрещених, II – вінчаних, III – похоронених), арабськими – сторінка, на якій міститься метричний запис. Покликання на сторінки подається у межах кожної з метричних книг, відповідно до первісної пагінації.

⁴² Волошин Ю. Зазнач. твір. С. 276.

⁴³ Там само. С. 273.

⁴⁴ Kuklo C. Op. cit. S. 351 (tab. 71).

і переключення з датуванням, яких могли припускатися священнослужителі, записуючи ту чи іншу демографічну подію.

Вагомою для дослідження сезонності народжень/хрещень буде відповідність народжень і зачатъ парафіян церкви св. Архистратига Михаїла. Сьогодні відомо, що в аграрних суспільствах зріст сексуальної активності припадав на весняні місяці, починаючи з квітня, і тривав до червня. Відтак травень або червень були місяцями максимальної кількості запліднень у давніх, передусім, сільських родинах. Їхній спад приходився на літо і ранню осінь (від липня до жовтня) – період польових робіт (сінокоси, тривалі жнива, оранки тощо). Натомість зменшення кількості робіт на землі (зокрема у листопаді–грудні) сприяло зростанню сексуальної активності. Фактично, великої різниці між сільськими громадами і тогочасними містами і містечками Речі Посполитої не було, тому весна завжди була часом збільшення запліднень, а середина літа–осені – їхнім зменшенням⁴⁵.

На підставі таблиці Ц. Кукльо щодо сезонності зачатъ у Речі Посполитій в XVI–XVIII ст.⁴⁶, сезонність народжень і зачатъ у випадку нашого дослідження може виглядати так (Табл. 1.2):

Таблиця 1.2

**СЕЗОННІСТЬ НАРОДЖЕНЬ І ЗАЧАТЬ
У ПАРАФІЇ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА У 1730–1776 рр.**

Роки	Разом	Місяць зачаття											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
		Місяць народження											
		10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1730–1776	338	24	17	17	44	44	38	31	25	24	21	30	23

Книга вінчань.

Записи метрики шлюбів встановлюють цивільний стан осіб, які вступили в шлюб упродовж 1744–1776 рр. Однак хронологічно відсутні записи за 1746, 1748, 1749, 1750, 1753, 1756, 1758, 1770, 1771 рр., а, отже, відомості обмежуються 21 роком. Із 72 зафіксованих вінчань за ці роки майже абсолютна більшість – це шлюби хлопців із дівчатами (62 випадки) (86,1%)⁴⁷. Як свідчать записи, в цій парафії в зазначений період зареєстровано два випадки одруження між удівцем і дівчиною (2,8%) (записи 13 травня 1774 р. і 12 лютого 1775 р.)⁴⁸; п'ять випадків (6,9%) – між хлопцем і вдовою (записи 4 жовтня 1752 р., 20 і 28 серпня

⁴⁵ Kuklo C. Op. cit. S. 351–352.

⁴⁶ Ibid. S. 351 (tab. 71).

⁴⁷ МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 1–14 (книга вінчань).

⁴⁸ Там само. С. 15, 16 (книга вінчань).

1757 р., 23 травня 1769 р., 3 травня 1775 р.)⁴⁹; три випадки (4,2%) – між удівцем і вдовою (записи 14 жовтня 1767 р., 5 листопада 1773 р. – двічі)⁵⁰. Детальніше про вінчання *див.* Табл. 2.

Таблиця 2

ВІНЧАНІ

Рік	Кількість шлюбів				
	хлопців із дівчатами	вдівців із дівчатами	хлопців із вдовами	вдівців із вдовами	разом на рік
1744	1	—	—	—	1
1745	2	—	—	—	2
1746	Немає записів				
1747	1	—	—	—	1
1748	Немає записів				
1749	Немає записів				
1750	Немає записів				
1751	2	—	—	—	2
1752	1	—	1	—	2
1753	Немає записів				
1754	1	—	—	—	1
1755	2	—	—	—	2
1756	Немає записів				
1757	2	—	2	—	4
1758	Немає записів				
1759	2	—	—	—	2
1760	1	—	—	—	1
1761	1	—	—	—	1
1762	3	—	—	—	3
1763	3	—	—	—	3
1764	3	—	—	—	3
1765	4	—	—	—	4
1766	5	—	—	—	5
1767	4	—	—	1	5
1768	1	—	—	—	1
1769	3	—	1	—	4

⁴⁹ МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 2, 4, 11, 14 (книга вінчань).

⁵⁰ Там само. С. 10, 14 (книга вінчань).

Продовження табл. 2

1770	Немає записів				
1771	Немає записів				
1772	5	—	—	—	5
1773	5	—	—	2	7
1774	1	1	1	—	2
1775	8	1	—	—	10
1776	1	—	—	—	1
Всього	62 (86,1%)	2 (2,8%)	5 (6,9%)	3 (4,2%)	72 (100%)

Особливістю записів про осіб, які брали шлюб, є те, що тут не вказано вік осіб, котрі вінчалися, а це, як і в решті тогочасних пам'яток церковного діловодства, не дає змоги простежити вік, в якому одружувалися і виходили заміж, вікову різницю між подружжям⁵¹. Натомість у записах метрики шлюбів церкви св. Архангела Михаїла зафіксовані сім випадків шлюбів доньок вдів (записи 23 січня 1763 р., 8 січня та 8 лютого 1764 р., 20 лютого 1765 р., 15 січня та 20 січня 1767 р., 27 січня 1773 р.)⁵². Зате сучасні дослідження уможливають встановлення віку наречених, наприклад для подібних із Коломиєю тогочасних міст. Зокрема відомо, що в Бережанах упродовж 1784–1800 рр. середній вік нареченого греко-католика становив 24,1 роки, а нареченої греко-католички – 19,0 років (там же для римо-католиків відповідно 24,8 і 19,0 років). Стосовно віку вдівців і вдовиць – то він у цьому ж місті становив для греко-католиків 39,1 і 33,0 роки (для римо-католиків – 39,8 і 30,7 років)⁵³.

Ще одна особливість записів у метриці шлюбів – існування шлюбного ринку, який можна дослідити за вибором партнерів відносно території – у межах міжпарафіяльного обміну нареченими⁵⁴. Зафіксовано таких 18 шлюбів (записи 4 жовтня 1752 р., 17 жовтня 1760 р., 20 та 27 січня 1762 р., 8 лютого 1763 р., 8 січня 1764 р., 4 та 18 лютого 1765 р., 14 та 19 лютого, 30 липня та 12 листопада 1766 р., 5 та 12 лютого, 4 листопада 1772 р., 26 січня і 13 травня 1774 р., 3 травня 1775 р.)⁵⁵.

Однак, ці метричні записи про міжпарафіяльний обмін нареченими не дозволяють стверджувати, подібно до студій польського історика М. Вижги про парафію с. Рациборовиці поблизу Кракова, що «шлюби

⁵¹ Єзерська І. Зазнач. твір. С. 690.

⁵² МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 6, 7, 8, 10, 13 (книга вінчань).

⁵³ *Kuklo* С. Op. cit. S. 279 (tab. 55), 283 (tab. 56).

⁵⁴ *Волошин* Ю. Зазнач. твір. С. 242.

⁵⁵ МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 2, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 17 (книга вінчань).

зазвичай укладалися в парафії нареченої»⁵⁶, адже у коломиїській парафії практикувалися дві моделі шлюбного союзу. Перша, коли шлюб укладався в парафії нареченої – 13 випадків (записи 4 лютого 1752 р., 20 січня 1762 р., 8 січня 1764 р., 4 лютого 1765 р., 14, 19 лютого та 30 липня 1766 р., 5 лютого та 12 лютого 1772 р., 13 травня 1774 р., 5 та 12 лютого і 3 травня 1775 р.)⁵⁷, друга – шлюб укладався у парафії молодого – 5 випадків (записи 17 жовтня 1760 р., 8 лютого 1763 р., 18 лютого 1765 р., 12 листопада 1766 р., 4 листопада 1772 р.)⁵⁸. Маємо один випадок, коли наречені походили з різних парафій і, водночас, їхній шлюб уклали в «третій» парафії (запис 27 січня 1762 р.)⁵⁹. Решта шлюбів, зафіксованих у пам'ятці, були укладені в межах «своєї» парафії – св. Архангела Михаїла⁶⁰.

Важливим чинником у природному рухові населення досліджуваної парафії була й сезонність шлюбів, що дозволяє зрозуміти практику дотримання тогочасних церковних правил, зокрема регламентацію укладення шлюбів. Додаймо й заборони на одруження у дні постів і великих релігійних свят – під час Пилипівського (Різдвяного) посту і до свята Богоявлення, увесь Великий піст, упродовж Світлого (Великоднього) тижня, в Петрівський та Успенський пости. Окрім цього молодят, як правило, не вінчали напередодні Покрову Пресвятої Богородиці, днів пам'яті Усікновення чесної голови св. Йоана Хрестителя, св. Йоана Богослова, св. Миколая Чудотворця, храмового та інших свят⁶¹.

Про сезонність шлюбів у парафії св. Архистратига Михаїла свідчить Табл. 2.1:

Таблиця 2.1

**СЕЗОННІСТЬ ШЛЮБІВ
У ПАРАФІЇ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА У 1744–1776 рр.**⁶²

Роки	Разом	Місяць											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1744–1776	72	23	26	—	—	5	—	3	3	1	3	8	—

Як бачимо, найбільше шлюбів укладалося в лютому і січні, найменше – у липні, серпні, жовтні та вересні. У березні, квітні, червні

⁵⁶ Волошин Ю. Зазнач. твір. С. 243.

⁵⁷ МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 2, 5, 7, 8, 12, 14, 16, 17 (книга вінчань).

⁵⁸ Там само. С. 5, 6, 7, 9, 12 (книга вінчань).

⁵⁹ Там само. С. 6 (книга вінчань).

⁶⁰ Там само. С. 1–17 (книга вінчань).

⁶¹ Волошин Ю. Зазнач. твір. С. 254–255.

⁶² Відсутні записи за 1746, 1748, 1749, 1750, 1753, 1756, 1758, 1770, 1771 рр.

та грудні в метричних записах відомості про шлюби взагалі відсутні (можна припустити, що у відсутніх записах за вказані вище роки такі відомості цілком могли бути). Тому весільним періодом у цій парафії були стабільно перші два місяці року, за ними – останній місяць весни, а далі – останній місяць осені. Відтак можна говорити про своєрідну перевагу «зимових» вінчань над «осінніми», хоча, правду кажучи, ця тенденція була притаманна й парафіям Гетьманщини XVIII ст.⁶³ Стосовно ж парафій Речі Посполитої того ж періоду, то у певному сенсі подібне співвідношення мала сезонність шлюбів греко-католиків у Бережанах в 1741–1800 рр.: найбільше шлюбів там укладали у лютому та січні, найменше – у серпні та грудні. Хоча варто зауважити, що місяців, упродовж яких шлюбів би не укладали, там не зафіксували⁶⁴. Додаймо й те, що у церкві св. Юра у Львові за 1770–1785 рр. найбільше весіль припадало на жовтень і листопад, хоча багато шлюбів укладали і в січні та лютому, а на весну – найменше⁶⁵.

Це вкотре змушує трактувати досліджувані нами записи у книзі вінчань як специфічне джерело історичної демографії, якому почасти властива фрагментарність записів про шлюби.

Книга похоронів.

Із 101 зафіксованого випадку смерті 44 припадає на чоловіків (43,5%), 35 – на жінок (34,7%), 10 (9,9%) – на хлопців і 12 (11,9%) – на дівчат (категорія молоді та дітей)⁶⁶.

Докладніше про загальну статистику померлих у віковій і статевій диференціації *див.* Табл. 3.

Таблиця 3

ПОХОРОНЕНІ

Рік	Кількість померлих				Разом
	дорослі		молодь і діти		
	чоловіки	жінки	хлопці	дівчата	
1744	1	—	—	—	1
1745	—	2	—	—	2
1746	1	—	—	—	1
1747	—	1	—	—	1
1748	—	1	—	—	1
1749	1	1	—	—	2
1750	1	—	—	—	1

⁶³ Волошин Ю. Зазнач. твір. С. 259.

⁶⁴ Kuklo С. *Op. cit.* S. 299 (tab. 57).

⁶⁵ Єзерська І. Зазнач. твір. С. 702.

⁶⁶ МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 1–16 (книга похоронів).

Продовження табл. 3

1751	—	1	—	—	1
1752	—	2	—	1	3
1753	—	1	—	—	1
1754	—	—	—	1	1
1755	1	1	—	—	2
1756	—	1	—	—	1
1757	—	1	—	—	1
1758	8	1	—	—	9
1759	—	1	—	—	1
1760	2	1	—	—	3
1761	4	2	—	—	6
1762	2	—	—	1	3
1763	3	—	—	—	3
1764	—	2	1	1	4
1765	—	2	1	2	5
1766	1	1	1	1	4
1767	1	2	1	1	5
1768	2	1	1	—	4
1769	2	2	—	—	4
1770	2	—	—	1	3
1771	1	—	—	—	1
1772	6	5	—	—	11
1773	3	2	—	—	5
1774	1	—	—	1	2
1775	—	1	3	—	4
1776	1	—	2	2	5
Всього	44 (43,5%)	35 (34,7%)	10 (9,9%)	12 (11,9%)	101 (100%)

У 99 записах метрики про смерть фігурує 101 особа. Це пояснюється тим, що у двох записах (записи 13 жовтня 1775 р. і 5 січня 1776 р.) вказано не одну, а дві особи⁶⁷. Як і в аналогічних пам'ятках цього періоду, в записах про похорон причини смерті, недуги, від яких помирали, або ж вік, зазвичай, не вказувалися⁶⁸.

⁶⁷ МІК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 15, 16 (книга похоронів).

⁶⁸ Єзерська І. Зазнач. твір. С. 691.

Особливістю запису 1 жовтня 1774 р. є те, що в ньому вказана причина смерті («смертельне поранення сокирою»), що може свідчити про насильницьку смерть⁶⁹.

У записах про смерть трапляються згадки про належність небіжчика або небіжчиці до міської громади («обивательство коломийське», «міщанство коломийське»), хоча вони не є закономірністю (записи 6 вересня 1759 р., 8 жовтня, 9 листопада, 10 грудня 1760 р., 1 січня, 8 лютого, 18 квітня, 5 серпня 1761 р., 8 лютого і 9 жовтня 1762 р., 5 і 22 січня 1776 р.)⁷⁰.

Кілька разів як соціальна страта⁷¹ вказані жебраки або їхні родичі (записи 8 серпня 1761 р., 10 березня 1765 р.)⁷². У записах про смерть згадуються й вдови (записи 9 лютого 1764 р., 14 квітня 1765 р., 6 квітня 1767 р., 5 березня 1772 р., 31 березня 1775 р.)⁷³.

Окремо виділені парафіяни церкви св. Архангела Михаїла (записи 20 і 26 серпня 1773 р.), або ж їхні діти-небіжчики (записи 13 жовтня 1775 р., 16 січня 1776 р.)⁷⁴.

Про сезонність смертей/похоронів інформує укладена Табл. 3.1:

Таблиця 3.1

**СЕЗОННІСТЬ СМЕРТЕЙ/ПОХОРОНІВ
У ПАРАФІЇ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА У 1744–1776 рр.**

Роки	Разом	Місяць											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1744–1776	101	16	17	10	7	4	1	5	10	7	8	8	8

Отже, найбільше похоронів зафіксовано в лютому та січні, найменше – у червні та травні. Для порівняння зауважмо, що у бережанських парафіях у 1742–1800 рр. (тут дослідники не розмежовують римо-і греко-католицькі парафіяльні спільноти) найбільше помирали в березні та лютому, найменше – у липні та червні⁷⁵. Така загальна тенденція була пов'язана з кількома факторами: кліматичними змінами, епідемічними хворобами, віковою структурою тогочасного населення.

Зазвичай смертність збільшувалася з настанням зимових морозів, а відтак – складних погодних умов (листопад–лютий) і тривала до весняного потепління (березень–квітень).

⁶⁹ МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 15 (книга похоронів).

⁷⁰ Там само. С. 6, 7, 8, 16 (книга похоронів).

⁷¹ Йдеться про соціальні групи чи соціальні верстви (страсти), що мали різний престиж, власність, владу, освіту тощо.

⁷² МПК, фонди. Інв. № Р-1420. С. 7, 9 (книга похоронів).

⁷³ Там само. С. 9, 11, 13, 15 (книга похоронів).

⁷⁴ Там само. С. 14, 15, 16 (книга похоронів).

⁷⁵ *Kuklo C.* Op. cit. S. 410 (tab. 88).

Природну динаміку парафіян церкви св. Архистратига Михаїла представлено в Табл. 4, що містить порівняння загальної кількості здійснених чинів хрещення, вінчання і похорону.

Таблиця 4

**ЧИНИ ХРЕЩЕННЯ, ВІНЧАННЯ, ПОХОРОНУ
В ЦЕРКВІ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА
за 1730–1776 рр.**

Рік	Кількість записів		
	Книга хрещень	Книга вінчань	Книга похоронів
1730	7	—	—
1731	6	—	—
1732	6	—	—
1733	2	—	—
1734	—	—	—
1735	4	—	—
1736	—	—	—
1737	4	—	—
1738	4	—	—
1739	3	—	—
1740	7	—	—
1741	7	—	—
1742	4	—	—
1743	6	—	—
1744	5	1	1
1745	4	2	2
1746	5	—	1
1747	3	1	1
1748	3	—	1
1749	5	—	2
1750	4	—	1
1751	5	2	1
1752	8	2	3
1753	5	—	1
1754	5	1	1
1755	12	2	2

Продовження табл. 4

1756	8	—	1
1757	8	4	1
1758	10	—	9
1759	5	2	1
1760	11	1	3
1761	11	1	6
1762	3	3	3
1763	17	3	3
1764	10	3	4
1765	16	4	5
1766	13	5	4
1767	17	5	5
1768	10	1	4
1769	9	4	4
1770	6	—	3
1771	3	—	1
1772	12	5	11
1773	22	7	5
1774	12	2	2
1775	10	10	3
1776	2	1	4
Всього	339	72	99

Насамкінець методика Ц. Кукльо дозволяє визначити коефіцієнт демографічної динаміки діленням кількості живих народжень за певний період на загальну кількість смертей у той же період і множенням на сталу рівну 1 або 10 (вчений зазначає, що найчастіше використовується стала 1)⁷⁶:

$$K_{o.d.} = \frac{H}{C} \times 1$$

Обравши для прикладу 1773 р., в якому народилося 22 особи і померло 5 осіб (див. Табл. 2, 3), матимемо такий коефіцієнт демографічної динаміки для обраного періоду:

$$K_{o.d.} = \frac{22}{5} \times 1 \quad K_{o.d.} = 4,4$$

⁷⁶ Kuklo C. Op. cit. S. 161.

Такий результат означає, що річна кількість народжень не лише компенсувала річну кількість смертей, а й забезпечила перевагу народжуваності над смертністю. Приклад 1773 р. для церкви св. Архистратига Михаїла в Коломиї засвідчує підвищений рівень репродукування населення, зокрема позитивний баланс відтворення місцевої людності.

Проблемні та дискусійні питання. Як і в аналогічних пам'ятках церковного діловодства цього періоду⁷⁷, цілісну динаміку соціального становища парафіян церкви св. Архистратига Михаїла 1730–1776 рр. на підставі лишень метрики відтворити не можливо.

Відносно невелика кількість народжень, вінчань і смертей, зафіксованих у метриці, а також надто мала середня чисельність населення (кількість зареєстрованих парафіян) не дозволяють розрахувати загальний коефіцієнт народжуваності, вінчань і смертей (в проміле на 1000 осіб) за методикою Ц. Кукльо⁷⁸. Натомість, у нашому випадку, продуктивною буде пропозиція Ф. Броделя про обрахунок населення, виходячи з цифри 40 народжень на 1000 жителів (коефіцієнт 25)⁷⁹. Помноживши число хрещень за 1773 р., в якому зафіксували найбільшу кількість охрещених (22 осіб) на 25, можна припустити, що населення парафії св. Архангела Михаїла становило приблизно 550 осіб.

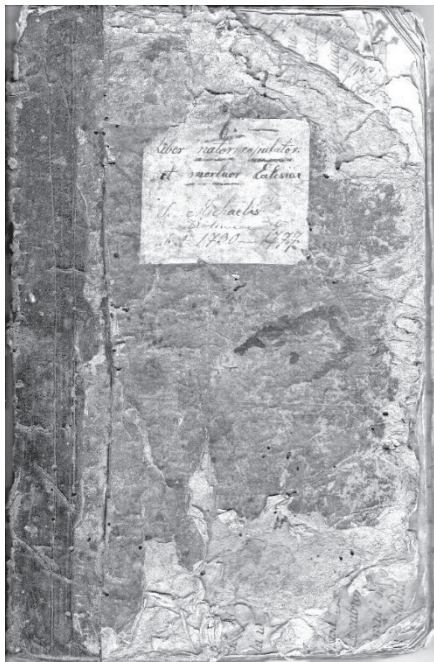
Належного опрацювання потребує датування пам'ятки: характер записів, плутанина в них, фактичні пропуски, ряд неточностей, несумлінність осіб, які їх здійснювали. Також матеріали генеральних візитів 1741 р. і 1745 р., в яких зазначено, що в церкві св. Архангела Михаїла довгий час (від часу закладення 1740 р. нового храму) не ведуться жодні метричні записи (у генеральній візитівці 1753 р. така інформація вже відсутня)⁸⁰, дають підстави припускати таке: метричні записи могли створюватися спочатку на окремих аркушах, а відтак їх об'єднали в окремій книзі, або ж, найімовірніше, парох, який мав відповідати за порядок ведення і своєчасність метричних записів про чини хрещень, вінчань і похоронів, нашвидкуруч і, фактично, «заднім числом», «по-пам'яті» створював потрібні записи. Вочевидь, така ситуація мала місце після скарг візитаторів (після 1745 р. – на початку 1750-х років). Разом із цим сумнів викликають ще й дві нумеровані сторінки метричних записів про смерть у 1780–1782 рр., писані латиною. Саме їх, скоріш за все, додали в 30-х роках ХІХ ст. до вже сформованої пам'ятки, коли австрійський чиновник перевіряв її.

⁷⁷ Єзерська І. Зазнач. твір. С. 692.

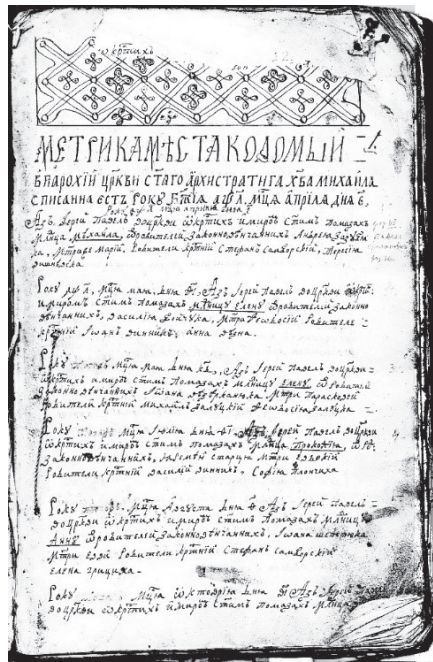
⁷⁸ Kuklo С. Op. cit. S. 160–161.

⁷⁹ Бродель Ф. Зазнач. твір. С. 49.

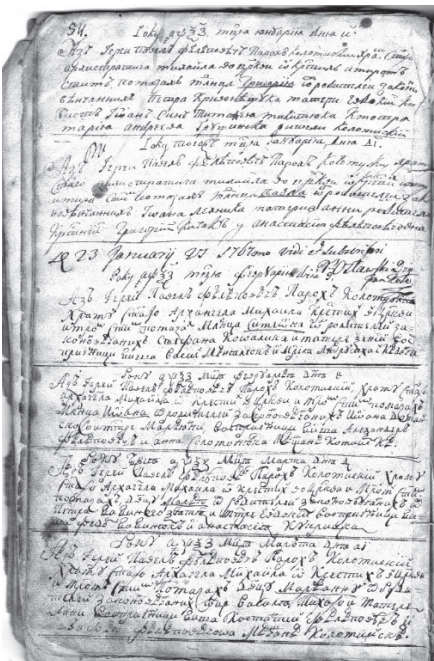
⁸⁰ НМЛ, відділ рукописної та стародрукованої книги. Ркл-16. Арк. 207зв., 458зв.; Ркл-18. Арк. 576зв.

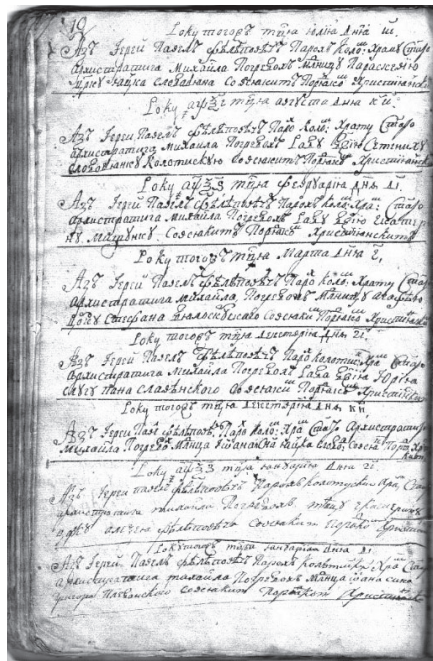
Іл. 1. Обкладинка метричної книги церкви св. Архистратига Михаїла в Коломії (1730–1776). МІК, фонди. Інв. № Р-1420.

Іл. 2. Початкова сторінка метрики хрещень. МІК, фонди. Інв. № Р-1420. Арк. 1.

Іл. 3. Зразок стилістики почерків у метриці хрещень. МІК, фонди. Інв. № Р-1420. Арк. 54.

Іл. 4. Зразок стилістики почерків у метриці померлих. МІК, фонди. Інв. № Р-1420. Арк. 10.

Саме тому двохсторінковий перелік латиномовних записів про смерть міг належати парафії Богоявленської церкви, парохом якої був о. Микола Філіпович (син довголітнього пароха церкви св. Архангела Михаїла). З цієї причини при укладанні Табл. 3 ці записи не бралися до уваги, а відтак – не сумувалися.

Перспективи дослідження. З огляду на «вік» пам'ятки, її фізичний стан є незадовільним, а тому вимагає невідкладних реставраційно-консерваційних заходів щодо збереження і належного зберігання (температурний режим тощо), відтак – детального оцифрування. У подальшому слід упорядкувати і опублікувати всі метричні записи пам'ятки 1730–1776 рр., адже вони є підставою студій над статеві-віковою і соціальною структурою населення, антропоніміки (способів іменування, імен, прізвищ), народжуваності, шлюбності та смертності парафіян церкви св. Архистратига Михаїла. Назріла потреба створення іменного (осіб охрещених, вінчаних, похованих разом із батьками новонароджених, хресними батьками, нареченими і свідками, їхніми рідними, а також усіма особами, про яких у записах пам'ятки згадується хоча б раз) і географічного (зокрема визначення місцевостей, з яких походили фігуранти метричних записів) покажчиків. При подальшому археографічному дослідженні пам'ятки варто розділити її мовні й палеографічні ознаки (мову і почерки), адже їй притаманні як парадний, так і недбалий пізній український скоропис. Це дасть можливість комплексно підійти до вивчення парафіяльної спільноти церкви св. Архистратига Михаїла в Коломиї в XVIII ст., зокрема з'ясувати й лексичні основи (за походженням і місцем проживання, найменування за родом занять чи соціальною належністю тощо) прізвищ мешканців парафії.

Висновки. На основі записів метричної книги церкви св. Архангела Михаїла можна простежити демографічну ситуацію в парафії впродовж 30–80-х років XVIII ст. Важко переоцінити евристичний потенціал цього історичного джерела у т. зв. «достатистичну добу», адже ці метричні записи є підставою не лише для студій над особливостями природного руху населення, а й над людністю ранньомодерної Коломиї – її демографією, сексуальною етикою, антропонімікою. Використання записів про новонароджених, одружених і померлих у зазначений період дозволить суттєво скоригувати соціально-історичний та історико-демографічний виміри українського населення Коломиї, а в подальшому повноцінно дослідити історію парафіяльної спільноти храму св. Архангела Михаїла.

REFERENCES

1. Brodel, F. (1995). *Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. T. I. Struktury povsiakdennosti : mozhlyve i nemozhlyve* [Material civilization, economy and capitalism, XV–XVIII centuries. Vol. I. Structures of

everyday life : possible and impossible] (H. Filipchuk, Trans.). Kyiv : Osnovy. 543 s. [in Ukrainian].

2. Brykowski, R. (1998). *Kolomyja. Jej dzieje, zabytki* [Kolomyia. Its history & monuments]. Warszawa : Stowarzyszenie Wspólnota Polska. 167 s. [in Polish].

3. Kuklo, C. (2009). *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej* [Demography of the pre-partition of the Polish–Lithuanian Commonwealth]. Warszawa : Wydawnictwo DiG; Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. 520 s. [in Polish].

4. Monolatii, I. (1993). Arkhiv hreko-katolytskoho uriadu parokhiialnoho [Archives of the Greek Catholic Parish Government]. *Do istyny : dodatok do biuletenu muzeiu istorii mista Kolomyi «Litopys kolomyiskyyi»* [Kolomyia]. 1993. Chyso 2 (19 hrudnia) (p. 3) [in Ukrainian].

5. Monolatii, I. (2008). Prizvyshcha kolomyitsiv-ukraintsiv XVIII st. [Surnames of Ukrainians from Kolomyia in the 18th century]. *Kolomyia y Kolomyishchyna. Zbirnyk spomyniv i statei pro nedavnie mynule* (Vol. II, pp. 31–34). Filiadelfia – Kolomyia : Vydannia komitetu kolomyian [in Ukrainian].

6. Skochylias, I. (1998). Reiestratsiia pryrodnoho rukhu naseleння u Lvivskii yeparkhii v pershii tretyni XVIII stolittia [Registration of the natural movement of the population in the Lviv diocese in the first third of the 18th Century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia istorychna*, 33, 225–235 Lviv [in Ukrainian].

7. Skochylias, I. (2000). Nedatovanyi reiestr dukhovenstva, tserkov i monastyriv Lvivskoi yeparkhii za vladystva Yosyfa Shumlianskoho [An undated register of the clergy, churches and monasteries of the Lviv Diocese during the reign of Yosif Shumlyanskyi]. *Zapysky NTSh. T. CCXL. Pratsi Komisii spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin* (pp. 530–589). Lviv [in Ukrainian].

8. Skochylias, I. (2004). *Heneralni vizytatsii Kyivskoi uniinoi mytropolii XVII–XVIII stolit. Lvivsko-Halytsko-Kamianetska yeparkhiia*. T. 2: Protokoly heneralnykh vizytatsii [General visitations of the Kyiv Union Metropolis of the XVII–XVIII centuries. Lviv-Halytch-Kamyanets Diocese. Vol. 2: Protocols of general visitations]. Lviv : Vydavnytstvo UKU. CCVIII+512 s. [in Ukrainian].

9. Skochylias, I. (2008). Knyha reiestru katedratyka Lvivskoi pravoslavnoi yeparkhii 1680–1686 rokiv [The book of the register of the Cathedral of the Lviv Orthodox Diocese for the years 1680–1686]. *Zapysky NTSh. Tom CCLVI. Pratsi Istorychno-filosoфskoi seksii* (pp. 575–646). Lviv [in Ukrainian].

10. Skochylias, I. (2009). Zaprovdzhennia metrychnykh knyh u Kyivskii mytropolii (seredyna XVII–XVIII st.) [The introduction of metric books in the Kyiv Metropolitanate (middle of 17th – 18th Centuries)]. *Henealohichni studii*, 7, 26–57. Lviv [in Ukrainian].

11. Tyt, Livii (2023). *Vid zasnuvannia mista. Knyhy VI–X* [Titus Livius. From the foundation of the City. Books VI–X.]. Vyd. Druhe (N. Yakovenko, Trans.). Kyiv : Laurus. 328 s. [in Ukrainian].

12. Voloshyn, Yu. (2023). *Parafialna spilnota. Pyriatynska protopopiia druhoi polovyny XVIII st. (sotsialno-istorychnyi ta istoriko-demohrafichnyi vymiry)* [Parish community. Pyryatyn protopopia of the second half of the 18th century (social-historical and historical-demographic dimensions)]. Lviv : Vydavnytstvo UKU. 420 s. [in Ukrainian].

13. (2016). Vytiah z «Metryky mista Kolomyi, v parokhii tserkvy sviatoho arkhystratyha Khrystovoho Mykhaila spysanoi» [5 kvitnia 1730 – 27 hrudnia 1760 rr.]. [Excerpt from the «Registry of the city of Kolomyia, in the parish of the Church of the Holy Archangel Michael written off» [April 5, 1730 – December 27, 1760]] (I. Monolatii, Trans.). *Khrestomatiia z istorii Kolomyi* [Textbook on the history of Kolomyia] (I. Monolatii, Comp.). Ivano-Frankivsk : Lileia-NV. 672 s. [in Ukrainian].

14. Yezerska, I. (2008). Naidavnisha zi zberezhenykh metrychna knyha tserkvy sviatoho Yura u Lvovi ostannoii tretyny XVIII stolittia [The oldest preserved record book of the church of St. George in Lviv from the last third of the 18th century]. *Zapysky NTSh. T. CCLVI. Pratsi Istorychno-filosofskoi seksii* (pp. 685–702). Lviv : Doslidno-vydavnychiy tsentr Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka [in Ukrainian].

Ivan Monolatii

Doctor of Political Sciences,
Candidate of Historical Science,
Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8963-774X>

**«METRICAL BOOK OF THE KOLOMYIA TOWN»
OF THE 18th CENTURY – THE OLDEST ONE
OF THE PRESERVED METRICAL BOOKS
OF UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCHES
OF KOLOMYIA**

Abstract. The aim of the work is to clarify the potential of the metrical book as a source of historical demography based on the analysis of the church records of the 18th century. «Metrical Book of the Kolomyia Town», created in the parish of Saint Michael the Archangel in Kolomyia – from the fonds of the Museum of the History of the City of Kolomyia. **The methodology of the research** is based on the theoretical and methodological achievements of historical demography regarding the study of the natural population movement in Galicia at the end of the existence of the Polish–Lithuanian Commonwealth (Rzeczpospolita Obojga Narodów) – in the 30s-70s of the 18th century. Methods of research on the natural movement of the population, in particular the structure of the population according to gender, age and marital status; aggregative method; method of reverse reconstruction of acts of civil status are used. **The scientific novelty** consists in the introduction of the «Metrical Book of the Kolomyia Town» into scientific circulation, the external and internal analysis of the metric book, in particular, the demographic aspects of the act records of baptisms, weddings and funerals carried out in the church of Saint Michael the Archangel. **Prospects for further research.** «Metrical Book of the Kolomyia Town» is the oldest of the currently preserved metric books of the Ukrainian (Greek-Catholic) churches of Kolomyia, and therefore it is necessary to

publish all the metrical records of the monument from 1730 to 1776, which are the basis of studies on the sex-age and social structure of the population, anthroponymics (names, names, surnames), birth rates, marriages and deaths of parishioners of the church of Saint Michael the Archangel, as well as create special indexes based on the records. **Conclusions.** Based on the records of the metric book of the church of Saint Michael the Archangel, it is possible to trace the demographic situation in the parish during the 1730s and 1780s. The contents of these records testify to the natural movement of the population – a set of births and deaths that changed the residents of the so-called early modern Kolomyia. Since this metrical book has reached us today in its original form, it is time to reassess the heuristic potential of this historical source in the so-called «pre-statistical era». The use of demographic aspects of metrical records will allow to adjust significantly the socio-historical and historical-demographic dimensions of the Ukrainian population of Kolomyia, and in the future to investigate fully the history of the parish community of the church of Saint Michael the Archangel.

Key words: «Metrical Book of the Kolomyia Town»; metrical records; museum fonds; Kolomyia; church of Saint Michael the Archangel; urban history; historical demography.